

## İNGİLİZ SÖMÜRGE DÖNEMİNDE MİLLİYETÇİLİK BAĞLAMINDA KIBRIS'TA SİNEMA: "THE FIRST OF THE FEW" FİLMİNİN İNCELENMESİ

### ■ Çağdaş ÖĞÜÇ

Yrd. Doç. Dr.,

Arkin Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi

e-posta: cagdas.oguc@arucad.edu.tr ORCID: 0000-0003-3832-1152

### ■ Fevzi KASAP

Prof. Dr.,

Yakın Doğu Üniversitesi

e-posta: fevzi.kasap@neu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3965-3837

### ■ Ahmet GÜNEYLİ

Prof. Dr.,

Lefke Avrupa Üniversitesi

e-posta: aguneyli@eul.edu.tr ORCID: 0000-0002-2168-1795

<https://doi.org/10.32955/neuissar202212569>

### ÖZ

*Sanat, özgür yapısıyla çoğu zaman iktidar eleştirisi yapsa da toplumlar tarihi boyunca sanatın, iktidarın denetimi altında ve iktidarın gücünü pekiştirmek için kullanıldığı bilinmektedir. İktidar, meşruiyetini sağlamak ve propagandasını yayabilmek için sanata ve sanatsal ürünlere ihtiyaç duymaktadır. İktidar üzerinde rahatsızlık yaratabilen bir iletişim aracı olarak sanat, tarih boyunca her dönem iktidarlara tehdit ederken devlet tekeliyle bir propaganda aracına dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Kıbrıs'ın Büyük Britanya'nın sömürge olduğu dönemde sinema, yeni sanat alanı olarak yaygınlaşmaktaydı. İngiliz iktidarı, bu yeni yaygınlaşan ve insanların ilgisini çeken sanat mecrasını, propaganda aracı olarak kullanmıştır. Bu çalışmada, İngiltere'nin Kıbrıs'ta sömürge yönetimi olarak iktidarını sürdürdüğü İkinci Dünya Savaşı sırasında, milli duyguların pekiştirilmesi, savaşa asker gönderilmesi ve maddi kaynak sağlanabilmesi bağlamında sinema sanatının etkisi incelenmektedir. Çalışmada Leslie Howard'ın yönettiği ve 1942 yılında yayımlanan "The First of a Few" filmi incelenmiş ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan "Spitfire" tipi uçaklarla İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin savaştaki rolü ve bu rolün propaganda malzemesine nasıl dönüştürüldüğü incelenmiştir.*

**Anahtar kelimeler:** Spitfire, Sömürge, İngiliz, Kıbrıs, İkinci Dünya Savaşı, milliyetçilik

## THE IMPORTANCE OF CINEMA IN THE CONTEXT OF NATIONALISM: FILM REVIEW OF "THE FIRST OF THE FEW"

### **ABSTRACT**

*Although art is often criticized for its free nature, it is known that art has been used throughout the history of societies to strengthen the power under the control of power. In order to ensure its legitimacy and disseminate its propaganda, the government needs the media as well as art and artistic products. Art as a means of communication that can cause discomfort over power, and art is trying to be transformed into a means of propaganda with the monopoly of state, while threatening the governments of all periods throughout history. Cinema became a new art field when Cyprus became the colony of Great Britain. The British government also used this newly spread art media as a propaganda tool. This study examines the importance of cinema art in the context of consolidating national feelings and sending soldiers to the war during the Second World War in which England continued its power as a colonial administration in Cyprus. The film "the first of a few" directed by Leslie Howard was studied and the role of British Royal Air Force in the war was transformed into propaganda material by the "Spitfire" aircraft that emerged during the Second World War.*

**Keywords:** *Spitfire, colonialism, British, Cyprus, Second World War, nationalism*

## 1. GİRİŞ

Sanatı başlangıcından itibaren tartışma kaldırmayacak şekilde iktidara karşı ve kurulu düzene yönelik bir başkaldırı olarak nitelenmek mümkündür. Sanat, siyasal ve ekonomik iktidara eleştiriler getirerek toplumların dönüşüp değişmesine aracılık etmektedir. Toplumlar, sanat aracılığıyla iktidarla yaşadığı problemleri gün yüzüne çıkarmakta ve sanat bu görevine halen devam etmektedir. Öte yandan, iktidar ise tarih boyunca sanat ürünleri vasıtasıyla, sanatın iyileştirici ve birleştirici gücünü kullanarak toplumun üzerindeki tahakkümünü pekiştirmek ve dahası iktidarın talepleri doğrultusunda harekete geçirmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Egemen güçler, rıza yolu ile toplumun onayını almak için dünyadaki kaynakların tamamını sınırsızca kullanabilmektedir. Bireyler, sanat ve medya yolu ile edindikleri bilgilerle devletin tekeli altına girerek politika üretme olanağından mahrum bırakılmaktadır. Böylelikle iktidar talep ettiği doğrultuda kendi politikasını birey ve toplum üzerinde şekillendirme imkanını yakalayabilmektedir.

Nazi Almanyası'nın Propaganda Bakanı Joseph Goebbels, propagandayı açıklarken, aslında "Coşkumuzun parlak alevi, uygar siyasi propagandanın yaratıcı sanatına ışık ve sıcaklık verir" diyerek, sanatın ve iletişim araçlarının propagandadaki yerine ışık tutmaktadır. Propaganda yaparken sanatsal yöntemlere başvurmak, kitle iletişim araçları vasıtasıyla bireyin rızasının üretilmesine dayanmaktadır.

"Rıza Üretimi" ilk kez I. Dünya Savaşında ve Hitler'in Almanyası'ndan önceki bir dönemde kullanılan bir kavram olmuştur. Creel Komisyonunu, I. Dünya Savaşında faaliyetlerine devam etmekteydi ve bu komisyonun bir üyesi olan Walter Lippmann, yürütülen propaganda çalışmalarından hareketle birtakım dersler çıkarmış ve rıza üretiminin yeni bir sanat dalı olduğunu dile getirmiştir. (Chomsky, 1997)

Özellikle sinema, tiyatro gibi görselliğin ön planda olduğu sanat dallarının propaganda yapma imkanı yüksektir. Görsellik ve işitsellik ön planda olduğu için sinema; insanların eğlenirken bilinç altına bazı mesajlar gönderebilme imkanını iktidara tanıyarak propaganda araçları arasında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle savaş dönemleri dikkate alındığı zaman, iktidarların sinemayı halklarına karşı propaganda aracı olarak kullandığı tarihte pek çok kez görülmüştür. Hollywood Sineması'nda Rocky 4 filmi, bunun en iyi örneklerinden biridir. Film, dünyadaki iki kutbun içinde bulunduğu soğuk savaştan esinlenerek Sovyetler Birliği - Amerika Birleşik Devletleri çatışmasını ve Amerika'nın "gücü"nü bir propaganda malzemesine dönüştürmüştür. Bunun dışında dini ya da azınlıklarla ilgili filmler, Amerika'da propaganda maksatlı kullanılmaktadır. Batıda Hristiyanlıkla ilgili motifler doğrudan olmasa da örtük bir şekilde sinemada işlenmekteydi. Benzer şekilde Amerika'nın propagandası da sinema filmlerinde yapılmaktaydı. (Aziz, 2011: 64-65) Özetle belirtmek gerekirse Amerika, sinema aracılığıyla hem ulusal değerlerini hem yaşam tarzını hem de dinini dünyaya yaymaktaydı. Söz konusu bu politik, dini ve toplumsal aktarım sinema sayesinde hızla gerçekleştirilmekte, böylelikle toplumlar birbirine benzeyip tek tipleşmekteydi. (Scognomillo, 1997: 175).

## 2. KURAMSAL ÇERÇEVE

### 2.1. SİNEMA VE PROPAGANDA

Propaganda, "bir öğretiyi, düşüncüyü, inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek yaymak ereğiyle, sözle, yazıyla ve benzeri türlü araçlarla gerçekleştirilen her türlü çalışma" anlamında kullanılmaktadır (Püsküllüoğlu, 2004: 1089). Propaganda "propagare" ibaresinden gelmektedir ve bir fidanın toprağa ekilerek yeni ürünler elde edilmesini tarif etmektedir. Filolojide "ekmek" ve "yaymak" ifadeleriyle betimlenmesine karşın sıklıkla 'gerçeği gizlemek' ya da 'tahrif etmek' biçiminde anlaşılmaktadır. Yalın bir anlatımla

propaganda, herhangi bir düşüncenin her türlü enstrüman aracılığıyla hedef kitleye aktarılmasıdır (Özsoy, 1998: 6). Tarhan ise propagandayı “bir ulusun duygu, düşünce ve eylemlerini etkisi altına alarak onu değiştirmek ve dönüştürmek amacıyla yayımlanan belge, doktrin ve bilgilerin tamamıdır.” şeklinde tanımlar (Tarhan, 2016: 15). Kağıtçıbaşı’na göre (1999: 176) propaganda, “grupların ve ya bireylerin tutum, davranış ve fikirlerini değiştirme ve/veya etkileme amacıyla tek yönlü haberleşmesi” olarak tanımlanmaktadır.

Propaganda gri, beyaz, silahlı, siyah ve karma propaganda türü olarak beşe ayrılmaktadır. Beyaz propaganda “güven”i, gri propaganda “şüphe”yi, kara propaganda “yalan, entrika ve iftira”yı anlatmaktadır. Diğer iki propagandadan biri olan silahlı propaganda, terör alanıyla özdeşleştirilmiştir. Karma propaganda ise tüm propaganda türlerinin belirlenen amaçlar doğrultusunda kullanılmasıyla ilişkilidir. Sinema, sözü edilen propaganda türlerinden beyaz propaganda içerisinde ele alınmakta ve Tarhan tarafından kaynağı belli ve güvenilirliği meşru olarak ifade edilmektedir. Beyaz propagandayı; kitle iletişim araçlarında (gazete, radyo, televizyon) ve gelişen teknolojiler sonrasında yaşamımıza giren internette görmek olasıdır (Tarhan, 2016: 16-20).

Propagandanın en temel amaçlarından biri, en düşük maliyetle en geniş kitleye ulaşabilmektir. Bu açıdan bakıldığında sinema sanatı, propaganda maksatlı çalışma yapabilmek için çok önemli bir etkiye sahiptir. Propaganda içeriği bulunan filmler hazırlamak ve bunu geniş kitlelere ulaştırmak, diğer propaganda araçlarına göre çok daha az maliyet gerektirmektedir.

Yirminci yüzyıl başlamadan önce Batı’da, özellikle de Avrupa ile Kuzey Amerika’da, siyasi liderler ve onların aile, akrabalarını konu edinen belge film türünde birçok sinema filmi çekilmiştir. Bu tür filmlere, 1897 yılında Kraliçe Victoria’nın jübilesi için çekilen film ile Alman hükümdar II. Wilhelm’in yaşamından pek çok kesitin çekildiği görüntüler örnek olarak gösterilebilir. Öte yandan, I. Dünya Savaşında çekilen propaganda filmlerinin çoğunlukla Alman ve İngilizlere ait olduğu söylenmelidir. Bu filmlerdeki kameramanlar genellikle orduya bağlıdır ve söz konusu filmleri çeken özel firmalar, cephelerdeki askerleri görüntüleyerek siyasi propaganda yapmaya çalışmaktaydılar (Ferro, 1993: 54-55). Yapılan propaganda sayesinde, iktidar hem gücünü diğerine gösterebilme şansını elde ederken hem de kendi halkını motive ederek gerekli kaynakları yaratma şansı yakalamıştır.

Savaş dönemlerinde, iktidarlar güçlü olduğu yönleri propaganda malzemesi olarak kullanma yöntemini tercih etmektedir. Hitler Almanyası, iyi yollar yaptığı, fabrikalarının ne kadar iyi olduğu üzerine propagandasını şekillendirirken, Stalin’in Sovyetler Birliği ise sosyalist bir ekonomi yapısı ve işçilerin iktidarı kaybetmemeleri üzerine propaganda yapmıştır (Pehlivanoğlu: 2020). İngilizler ise, güçlü oldukları ve kendi ürettikleri savaş uçağı ile propagandalarını yapmışlardır. Diğer ordulardan farklı olarak ellerinde bulunan Spitfire cinsi uçaklarla ilgili filmler yaparak bunu hem bir moral aracı olarak kullandılar hem de ordularına asker kazandırmak istediler. Böylelikle de Royal Air Force’a (RAF) gelir elde etmeye girişmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere’nin sömürgesi olan Kıbrıs’ta bu tür bir propaganda yaşanmıştır. Kıbrıs’ta görev yapan İngiliz hükümeti, Nazi faşizmine yönelik sürdürülen savaşta asker ihtiyacını karşılayabilmek için sömürge ülkelerinden insanları savaşa katmıştır. Bunu yapabilmek için uyguladığı propaganda yöntemleri arasında film gösterimleri de vardır. Dönemin önemli Kıbrıs Türk gazetesi Söz Gazetesi’nde ilanlar yayımlayarak halk sinema gösterimlerine davet edilmiştir. Bakınız Ekler bölümünde Görsel 1, 2 ve 3.

## 2.2. MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI VE İMGE

İngilizce karşılığı 'nation' olan 'millet' sözcüğünün, Latince doğmak anlamına gelen 'nasci' kökünden türediğini ifade eden Heywood (2006: 152), ulusun (nation) kültürel, siyasal ve psikolojik faktörlerin bir toplamı tarafından şekillendirilen kompleks bir olgu olduğundan bahseder (Aslan, 2019: 2337).

Matbaanın kullanılmaya başlaması, yazılı eserlerin üretimine hız katması kadar düşüncenin geniş kitlelere ulaşmasına da ivme katmıştır. Ardından gelişen kitle iletişim araçları; duygu ve düşüncelerin daha da hızlı yayılmasına ve toplumsal ölçekte algı oluşumuna katkı koymaya başlamıştır. Sosyolojik bir çıktı olan "milliyetçilik" kavramının yaygınlaşması, bu döngü içerisinde öne çıkan değerlerden biri olarak sıklıkla irdelenmiştir. Milliyetçiliği tanımlamaya çalışanların başında gelen Kedourie'ye (1971) göre; milletin konuşma dilinde, bir aileden büyük, kabile ve kavimden küçük bir topluluğu; doğuştan benzerlik gösteren bir insan kümesini ifade ettiğini belirtmektedir.

Milliyetçilik en yalın tanıma göre; "her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı adlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimi"dir (Özkırımlı, 2015: 14). Toplumu oluşturan bireylerin ortak araçlarla iletişim kurmasının yanı sıra topluluğu bir arada tutmak adına da ortak hedefler belirlenmesi gerekliliği söz konusudur. Milliyetçilik kavramına farklı bakış açısını sunması açısından Anderson'un bakış açısı da önem arz etmektedir: Milleti, "hayal edilmiş cemaatler" olarak tanımlayan kuramcıya göre, yüz yüze temasın geçerli olduğu ilkel köyler dışında bütün cemaatler hayal edilmiştir.

Fransız İhtilali'nden sonra hız kazanan milliyetçilik tartışmaları günümüzde de değişik ideolojik yönelimlere göre farklı okumalarla ilişkilendirilmeye ve anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Buna rağmen milliyetçilikle ilgili yakın zamanda en bilinen ifadelerin şu perspektifte yer aldığı gözlemlenmektedir: "1. Milletlerin oluşma ya da gelişme süreci; 2. Bir millete ait olma duyarlılığı ya da bilinci; 3. Bir milletin dili ve simgelerle temsili; 4. Bir milleti temsil eden toplumsal ve siyasal hareket; 5. Hem genel hem de özel bir millet öğretisi ve/veya ideolojisi" (Smith, 2013: 15)

Uzun tarihsel geçmişe sahip toplumlarda birçok kültürel materyal, milliyetçilik fenomeni açısından hayati önem arz etmektedir. Günümüz çağdaş toplumlarının dahi kullanmaya devam ettiği; mitler, kahramanlık öyküleri, efsaneler, destanlar bunun tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ritüellerin maddi yansıması olarak kamusal alanlarda karşımıza çıkan; heykeller, meydan ve cadde isimleri, anıtlar ve toplumsal değer atfedilen her türlü maddi manevi imge bu amaca hizmet etmektedir. Bireyin dünyasında, bir topluluğa aidiyeti sağlamak için, milliyetçi ideolojinin güçlü bir geçmişe ihtiyacı vardır. İhtiyaç duyulan bu geçmiş milleti birbirine ve geleceğe kuvvetle bağlar. Milli anlatılar, övünülmesi gereken bir toplumun üyesi olduğunu geçmişine ihanet etmemesi gerektiğini yeni kuşağa anlatarak bireyi milliyetçi ideolojinin çizdiği sınırların içinde tutar (Smith, 1986: 66).

Ulusal değerler olarak isimlendirebileceğimiz bu varlıklar (mitler, efsaneler, kahramanlıklar); zayıflayan ulusal duyguları, çıkarları, amaç birlikteliklerini ve yardımlaşma duygusunu kısa vadede toparlamaya yarayan materyallerdir. Bu türden imge ve mitlerin özellikle toplumların büyük çoğunluğunun sahiplenmesi arzulanan; savaşlar, ekonomik krizler, salgın hastalıklar, doğal afetler ve uluslararası ölçekteki değişik başarılarla ön plana çıkarıldıkları görülmektedir.

## 2.3. SİNEMADA MİLLİYETÇİLİK

Toplumlar için önemli süreçlerde (afetler, savaşlar, ekonomik krizler vb) sinema diğer kitle

iletişim araçları gibi sıklıkla kullanılan bir alan haline dönüşmüştür. Toplumsal birlikteliği, amaca yönlendirmeyi, bağlılığı ve dayanışmayı perçinlemesi amacı ile kullanılan en etkin sanat dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sinema, çeşitli devletler tarafından askeri ve milli çıkarların gözetilmesi ve ilerletilmesi amacıyla kullanılmıştır. Sinema filmlerinin amacı, seyirciyi belli bir görüş doğrultusunda şekillendirmek, düşüncelerini etkileyerek iktidarın arzularını doğrultusunda örgütlenmelerini sağlamaktır.

Kitle iletişim araçları; radyo, televizyon, gazete, sinema ve son dönemde sosyal medya, toplum adına ve toplum için gündem belirleme ve algı oluşturma görevini en etkili şekilde gerçekleştirmektedirler. Günümüzde filmlerin mitolojiler ürettiği rahatlıkla görülmektedir (Erdoğan ve Solmaz, 2005: 37). Tarihsel geçmişi ve gerçekliği yeniden kurgulama özgürlüğü bulunan sinema hem çağdaş, yeni mitler yaratma yeteneğine hem de tarihsel önem atfedilen değerleri gündeme taşıma zenginliğine sahip etkili bir sanat alanıdır. Bu yönü ile milliyetçilik kavramının inşasında değişik alan profesyonellerinin ilgisini çekmektedir. Sinema bu yönüyle, 'popüler milliyetçi ideolojinin yeniden üretim sürecinde en az devlet kadar etkilidir' (Güney, 2006: 209).

Sinemanın kitlesele anlamda tüketilebilen bir sanat dalı olması milliyetçiliğin inşası için ayrıca önemlidir. Geniş halk yığınlarını bir anda etkilemeyi başarması yanında; anlık heyecan ve coşku yaratabilme gücü ile tercih edilen bir yöntem olarak karşımızda durmaktadır. İnsanların bir araya gelmesi daha erken galeyana gelmelerini, coşmalarını ve eyleme geçmelerini sağlamaktadır. Kültürel ürünlerin yaratıcısı ve aktarıcısı olan filmler bir yandan çağdaş mitler yaratırken diğer yandan gerçekliği yeniden kurarak egemen değerleri de yeniden üretmektedir (Gültekin, 2006: 15). Benzer şekilde Thomen (2010: 12) de, sinemanın hem ticari hem de milli açıdan devletler için çok önemli bir araç olduğunu belirtmektedir.

#### 2.4. TARİHSEL SÜREÇTE İNGİLİZ SİNEMASI VE PROPAGANDA

Tarihsel süreçte sinemanın televizyon ile rekabeti sektörde kaos yaratmıştır. ABD'de televizyonun ortaya çıkması sinemanın yeni bir anlayış kazanmasına yol açmıştır. Ancak sinemanın olumsuz etkilendiği de açıkça hissedilmiş, bilet satışları azalmış, kimi sinema salonları kapatılmış ve film üretimi oldukça düşmüştür (Vincenti, 1993). Hollywood'daki film yapımcıları bu olumsuz durumları ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerde bulunmuşlar böylelikle de sinemada yeni teknolojilere doğru bir gelişim kaydedilmiştir. Televizyonlardaki siyah beyaz görüntülerden çok daha iyi nitelikte ve daha görkemli bir biçimde sinemadaki filmler tasarlanmıştır. Televizyonda olmayan birçok unsurun sinemada olması için ciddi bir çaba harcanmıştır. Şatafatlı, gösterişli, çekici, cezbedici film tasarımları yapılmıştır (Scognamillo, 1997: 52).

I. Dünya Savaşı, sinemanın bir propaganda aracı olarak değerlendirilmesi yönünde bir neden olmuştur. Ancak Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı bu yönde herhangi bir çabaya girişmemiştir. Diğer ülkeler, gerek basın aracılığıyla gerekse sinema filmleriyle propaganda yapmaya yönelmişler, hatta bu girişimleri sonucunda iletişim sistemlerinin yapılandırıldığı da görülmüştür. Bu ülkeler, savaş sırasında sinema ya da basını hemen devreye koyabilecek bir pozisyon almayı başarmışlardır (Bektaş, 2002: 128). Teknolojik dönüşümlerini diğer ülkelere göre daha hızlı tamamlayan ülkeler, özellikle sinema alanında önemli atılımlar yapmışlardır. Savaş döneminde, bu ülkelerin birçoğu kendi çatıları altında sinema birimleri oluşturmuş ve bu birimler aracılığıyla propaganda yapmışlardır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve Rusya propagandayı etkili bir silah olarak kullanırken, İngiltere'de sinemanın ciddi bir propaganda aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. İngiltere belgesel sinema ile ön plana çıkmış, belgesel filmler propaganda amaçlı başarılı bir şekilde kullanılabilmiştir. John Grierson, İngiliz Belgesel Sinema Hareketini başlatmış ve bu amaçla bir okul kurmuştur. II. Dünya Savaşı, İngiliz film yapımcıları için önemli bir dönem olmuş ve

bu amaçla belgesel türde birçok film çekilmiştir (Akarcalı, 2003: 232).

İngiliz Belgesel Sinema Hareketi çok önemli yer edinmesine rağmen, bu süreçte, “The First of the Few” gibi filmleri yapmaya başlamıştır. Filmde bahsi geçen Spitfire filmi, İkinci Dünya Savaşı sürecinde üretimi kesilmeyen tek İngiliz kökenli avcı uçaktır. Uçak, Kraliyet Hava Kuvvetleri’nin o dönemdeki avcı uçaklarının bel kemiği pozisyonundadır. Spitfire uçağı, Alman Hava Kuvvetleri’nin mağlup edilmesindeki en önemli rolü üstlenen uçak olması nedeniyle de önemli bir yere sahiptir. Günümüzde tasarım filmleri arasında değer gören film, bu alanda yapılan yapımlar arasında ön plana çıkmaktadır (Agnew: 1993: 124).

### 3. KIBRIS’TA İNGİLİZ SÖMÜRGE DÖNEMİNİN TARİHSEL DEĞERLENDİRMESİ

1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilen Kıbrıs adası, 1878 yılına dek Türk toprağı olarak varlığını sürdürmüştür. 1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma sürecine girmesi ve girdiğı birçok savaşı kaybetmesi nedeni ile ada İngiliz Krallığı’na kira bedeli karşılığında kiralanmıştır. 1914 yılına kadar devam eden mevcut durum 1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı ile yön değiştirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere Krallığı’nın farklı kutuplarda savaşa müdahil olmaları nedenini bahane eden İngiliz yönetimi karşılık veremeyecek kadar güçsüz durumda bulunan Osmanlı’nın durumunu dikkate alarak adayı tek başına sömürmesine dönüştürmüştür.

1914 yılından 1960 yılına kadar (Kıbrıs Ortaklık Cumhuriyeti’nin kurulmasına kadar) Kıbrıs adası İngiliz Sömürge Bakanlığı tarafından valilik düzeyinde yönetilmiştir. İngiliz yönetimine giren adadaki nüfus durumu şu şekildedir: 1877 yılında Larnaka’daki İngiliz Konsolosu Watkins tarafından yapılan nüfus sayımına göre Kıbrıs adasında 67.000 Türk ve Müslüman, 133.000 Rum ve Hıristiyan olmak üzere toplam 200.000 kişi yaşamaktadır. 1931 yılında adadaki nüfusun, %0,5 artış gösterir ve 2.906 kişilik artışla 64.245 olur. Adada Türk nüfusu Türkiye’ye göç edenlerin artışı nedeni ile azalmıştır (Keser, 2007: 110).

Osmanlı yönetimi sürecinde dini özgürlüğü bulunan Rum ve Türk halkları toplumsal uzlaşma içerisinde uzun yıllar birlikte huzur içinde yaşamışlardır. Adada üretilen narenciye, tahıl ve patates gibi tarım ürünlerinin ihracatı başta olmak üzere ekonomik yaşama hareketlilik getirmiş ve temel geçim kaynakları olmuştur. Ayrıca 1914 yılında Kıbrıs’ta faaliyetlerine başlayan CMC (Cyprus Mines Cooperation-Kıbrıs Maden Şirketi) 1975 yılına kadar Kıbrıs’ta Bakır Madeni alanında çalışma yürütmüştür. Bakır madeni Lefke’yi etkilemiştir. Özellikle 1920’li yıllardan sonra madencilik Lefke’de hissedilmiştir. Lefke, en parlak yıllarını Bakır Madenciliğinin zirvede olduğu 1940-1950’li yıllarında yaşamıştır. Belirtilen yıllar içerisinde bir Türk kasabası olan Lefke, adada yaşayan tüm toplumların çalışma ve yaşam alanına dönüşmüştür. 500 civarı ev ve buna bağlı ihtiyaç alanlarının yaratıldığı bölge (okul, hastane, spor alanları, sinema vb) adanın birçok yerleşim yerinden çalışmak için gelen insanların ekmek kapısına dönüşmüştür. 1916’da 350 işçisi bulunan şirket, özellikle 1926’dan sonra hızla büyüyerek işçi sayısını 1930 öncesinde 1800’e çıkarırken aynı zamanda Lefke’nin nüfusunu da yaklaşık olarak ikiye katlamıştır (Lefke Belediyesi, 2020).

Tüm bu yapılanmalar İngiliz Yönetimi ile varlığını devam ettirirken ne çevreye verilen zarar ne de insani çalışma koşulları düşünülmekteydi. Örneğin CMC’nin bu süre zarfında en eski Türk Belediyesi olan Lefke Belediyesi’ne hiçbir vergi ödemediğı belediye kayıtlarında mevcuttur. Bu tutum sadece günü kurtarmak ve var olanı yağmalamak mantığı ile paralellik göstermektedir. İngiliz sömürge yönetimi ile Amerikan maden şirketinin adaya bakış açıları ortaktır (Lefke Belediyesi, 2020).

Bahsi geçen olumsuz gelişmelerin ada halkına en önemli katkısı; CMC’nin ekonomik kazanç kapısı olmasının yanında iş, emek ve çalışma koşullarının zorluğu kısa sürede her

toplumdan emekçinin aynı amaç odağında birleşmesini ve örgütlenmesini sağlamış olmasıdır. Maden sanayinin faaliyete geçmesinden önce işçi sınıfı toplam nüfusun %6'nı oluştururken İngiliz yönetimi tarafından yapılan teşvikler sonucu kısa zamanda maden işçilerinin sayısı artmıştır (Katsurides, 2014: 66). Bu gelişmeyle adada işçi sınıfı ile birlikte sınıf bilinci kavramı oluşmuştur. Maden sektörü sadece Lefke'de değil, madenin ihraç edildiği limanlarda da liman işçiliği kavramının gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler başta Türk ve Rum toplumlarına mensup işçiler olmak üzere adada yaşayan diğer toplumlara mensup işçileri de birleştirmeye yöneltmiştir.

1910'lu yılların sonlarına doğru kurulmaya başlanan değişik işçi sendikaları İngiliz Sömürge yönetiminin engellemelerine rağmen devam etmiştir. Bu süreçte İngiliz yönetiminin en büyük korkusu çalışma hayatının komünist ve aşırı sol hareketlerin etkisi altına girmesidir. Nitekim 1932 yılında yürürlüğe giren Sendika Kanunu (The Trade Union Law) ile Kıbrıs'ta işçilerin yoğun olarak çalıştığı CMC maden şirketindeki işçilerin aşırı sol sendikaların ve komünistlerin kontrolüne girmesi önlenmek istenmiş ve işçi örgütleri kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Dedeçay, 1981: 6).

Adada yaşayan Türklerin ağırlıklı olarak tarım faaliyetleri ile uğraşmaları, Rum halkının sanayiye yönelmesine neden olmuştur. Bu nedenle iki toplum arasında işçi sayısı ağırlıklı olarak Rum halkından çıkmaktadır. İşçilik yapan Türkler ise ağırlıklı olarak Rumların yanında çalışmaktadırlar. Bu çalışma ortamında İngiliz Yönetimi'nin engellemelerine rağmen kısa sürede çok değişik alanlarda ve fazlaca örgütlenme oluşmuştur. Dedeçay'ın belirttiğine göre (1981: 6), Kıbrıslı işçilerin 1935 ile 1940 yılları arasında kurduğu sendika ve bu sendikalara üye olan işçi sayısı şöyle olmuştur; 1935 yılında 2 sendika ve 99 üye, 1936 yılında 5 sendika ve 285 üye, 1937 yılında 6 sendika ve 365 üye, 1938 yılında 14 sendika ve 772 üye, 1939 yılında 46 sendika ve 2544 üye ile 1940 yılında kurulan 62 sendika ve 3382 kişi üye.

Çalışma hayatına ilişkin aktarımlardan da görüldüğü gibi, İngiliz Sömürge yönetiminin ilk yıllarında Türk ve Rum toplumları arasında sosyal yaşamda öne çıkan önemli bir sorun gözlemlenmemektedir. Her iki toplum I. Dünya Savaşı sonra adadaki yoksulluğun etkilerini ortadan kaldırmak ve yaşamak için üretmek zorunda kalmışlardır. Kıbrıs adasında zaman zaman insan trajedileri de yaşanmış ve adadaki toplumlar yaşamlarını devam ettirebilmek için kızlarını zengin Arap tüccarlara başlık parası karşılığında satmak zorunda kalmışlardır (Değirmenciöğlu, 2012).

Adada yaşayan toplumlar fakirlik ile boğuşmasına rağmen İngiliz Sömürge yönetimi halkların sorunlarından çok adadaki varlığının kalıcı olması yönünde tedbirlerle meşgul olmuştur. Eğitim sisteminde iki toplumun maddi ve manevi önem arz eden imgeleri özellikle 1914 yılından sonra eğitim müfredatından ve sosyal yaşama ilişkin kamusal alanlardan çıkartılmaya başlanmıştır. Okullar ve diğer kamusal alanların yanı sıra toplumsal yaşamda İngiltere kraliçesinin yüceltildiği bir söylem ve eylem planı etkinleştirilmiştir. Bunu kalıcı kılmayı hedefleyen müstemleke yönetimi Türk ve Rum aydınlardan kendilerine yakın gördükleri aydın ve teknokratları saflarına çekebilmek için sınıf farkı yaratan unvanlar vererek bazılarını kazanmaya çalışmıştır. Buna hevesli toplum aydınlarına "sir" gibi unvanlar (1930 yılında İngiliz Kralı tarafından Sir unvanı verilen Mehmet Münir ilk akla gelendir) bu amaçla verilmiştir (Akgün, 2011: 14).

İngiliz sömürge yönetiminin baskılarını, sosyal yönden İngiliz aidiyetini oluşturma çabalarını ve ekonomik olarak aday ve insanları ihmal etme girişimlerini eleştiren Kıbrıs Türk aydınları ise şiddete maruz kalmıştır. Kıbrıs Türk aydınları içerisinde en ağır şiddete uğrayanlar arasında toplumun kanaat önderlerinden Dr. Behiç ve Dr. Esat olmuşlardır. Sömürgeler Müsteşarı Stevenson'un aktardığına göre; iki aydının adada (Mağusa'da) esir



tutulan Çanakkale’de esir düşmüş Türk askerlerini de işin içine katıp ciddi bir ayaklanma gerçekleşeceğinden korkulmaktadır. İki aydının öncülük ettiği Lefkoşa’daki nümayiş, onların tutuklanmalarına neden olmuştur (Akgün, 2011: 15). Dr. Esat dokuz ay esir tutulduktan sonra serbest bırakılmasına rağmen Dr. Behiç’in sonu vahim olmuştur. Kıbrıs Türk toplumundaki yaygın inanış ve araştırmacı Altay Sayıl’ın da işaret ettiği üzere (1998: 18), Dr. Behiç hapisten çıktıktan sonra eşi Fatma Hanım ile ilgili çıkarılan dedikodulara dayanamayıp eşini öldürmüştür. Dr. Behiç bu vukuatı sonrasında İngiliz Sömürge Yönetimi tarafından idam edilmiştir. Dr. Esat ise, 9 ay tutuklu kaldıktan sonra eşinin İngiliz Hükümetine yaptığı başvuru ile serbest kalmış ve adadan ayrılarak ilk olarak Mersin’e gitmiştir. Daha sonra ise Kurtuluş Savaşına katılmıştır (Hill, 2020: 329).

#### 4. KIBRIS’TA İNGİLİZ SÖMÜRGE DÖNEMİYLE İLGİLİ BİR FİLMİN ANALİZİ: POLİTİK İMGE VE PROPAGANDA ARACI OLARAK THE FIRST OF THE FEW FİLMİ

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine uygun olarak yapılandırılmıştır. Film, Kıbrıs’ta içinde bulunulan İngiliz Sömürge Yönetimini en iyi yansıtan dokümanlardan biri olarak kabul edilmiş ve amaçlı örneklem dahilinde seçilmiştir. Filmin araştırma kapsamına alınma nedeni, alanda uzman iki Kıbrıs tarihi uzmanının görüşü temelinde şekillenmiştir. Filmin araştırmaya kapsamında incelenmesinin diğer nedeni ise filmin yönetmeninin kişisel ve mesleki özellikleridir. Leslie Howard’ın Oscar ödülü kazanması, İngiliz uyruklu olması, hem oyuncu hem yönetmen olması, uluslararası tanınırlığı vb. nedenlerden dolayı “The First of Few” filmi incelenmeye değer bulunmuştur. Film, doküman analizi tekniğine uygun olarak betimsel çözümleme yaklaşımı çerçevesinde incelenmiştir. Betimsel analizi gerçekleştiren iki araştırmacı, önce filmi ayrı olarak izlemişler ve belirli notlar almışlardır. Daha sonra inceleme başlıkları belirlenmiştir. Betimsel çözümleme 3 temel başlıkta gerçekleştirilmiştir:

- Filmin çekildiği dönemin tarihsel analizi
- Filmin teknik ve estetik açıdan analizi
- Filmin milliyetçilik ve propaganda açısından analizi

Bu başlıklardan ikincisi olan teknik ve estetik analizde; “yapımcı ve oyuncu seçimi açısından filmin özellikleri”, “kamera\*ışık kullanımı açısından filmin özellikleri”, “filmin senaryosu” ve “filmin müziği” incelenmiştir.

Bu başlıklar temelinde inceleme yapabilmek için araştırmacılar biraraya gelmiş, filmi tekrar izleyip birlikte yorumlamışlardır. Araştırmacılar tartışarak ve birbirlerini ikna ederek notlarını birleştirip yazmışlar ve başka araştırmacılar tarafından filmle ilgili önceden yapılan yorumlara da yer vererek film analizini gerçekleştirmişlerdir.

##### 4.1. Filmin Künyesi ve Oyuncular

Yönetmen	Leslie Howard
Yapım	Leslie Howard, John Stafford, George King
Senaryo	Miles Malleson, Anatole de Grunwald
Hikaye	Kay Strueby, Henry C. James
Müzik	William Walton
Dramaturgi	Georges Périnal
Düzenleme	Douglas Myers
Dağıtım	RKO Radio Pictures Inc. (ABD), General Film Distributors (Birleşik Krallık)
Yayın Tarihi	14 Eylül 1942
Süresi	118 dakika (İngiltere), 90 dakika (ABD)
Ülke	Birleşik Krallık
Dil	İngilizce

Filmde yer alan oyuncular; Leslie Howard, Rosamund John, David Niven, Patricia Medina, Herbert Cameron, Roland Culver, Erik Freund, Victor Beaumont, Anne Firth, David Horne, Jack Peach, Suzanne Clair, J.H. Roberts, Derrick De Marney, Rosalyn Boulter, Peter Gawthorne, Toni Edgar-Bruce, Gerry Wilmot, Gordon McLeod, George Skellan, Fritz Wendhausen, John Chandos, Filippo Del Giudice, Brefni O'Rorke, Miles Malleon, Bernard Miles.

#### **4.2. Filmin çekildiği dönemin tarihsel analizi: Toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullar**

Birinci Dünya Savaşı öncesinde dünya güç merkezi değişim göstermiştir. Yüzyıllar boyunca dünya ekonomisinin lider gücü olan İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gücünü Amerika'ya kaptırmıştır. Büyük Buhran'la birlikte dengeler tamamen değişerek milliyetçilik akımının da ortaya çıkmasının ve Almanya'daki gibi nasyonal sosyalist partilerin iktidara gelmesinin önü açılmıştır. Yaşanan milliyetçilik hareketi, tüm dünyada ciddi bir silahlanmaya neden olmuş, bu da İkinci Dünya Savaşı'nın kapılarını aralamıştır.

1931'de İngiltere neredeyse sembolü olarak kabul edilebilecek olan 1840'lardan beri uyguladığı İngiliz Ekonomi kimliğini ve Amerika'da Amerikan siyasal kimliğinin merkezini oluşturan serbest ticareti bu dönemde terk etmiştir (Stewart, 1980). Bu dönemde, hükümetler sadece yabancı rekabete karşı gümrük tarifelerini korumakla kalmamış, daha önce uyguladıkları tarifeleri daha da artırmışlardır (Thurow, 1995: 26).

İkinci Dünya Savaşı, 1939 – 1945 yılları arasında Mihver Grubu (Almanya) ile Müttefik Devletler (Fransa, İngiltere, ABD, Rusya) arasında geçen insanlık tarihinin gördüğü en korkunç savaştır. Uzun bir süreye yayılması savaşa katılan tüm ülkelerin ekonomisini yerle bir ettiği gibi genç nüfusun savaşa katılması, çok fazla insan kaybı, liman ve diğer alanların çalışmaz hale gelmesi gibi nedenler savaşa katılmayan ülkeleri de derinden etkilemiştir. Süreç içerisinde birçok ülkenin savaşa müdahil olmak zorunda kalması ile ölüm oranları artmış ve savaş sonunda ölüm oranı 65 milyonu bulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere, savaştan büyük zarar gören ülkelere biri olmuştur. Savaştan hemen sonra sömürgelerinin birçoğunu kaybetmiş ya da terk etmek durumunda kalmıştır. Yoğun bombardıman altında kalan İngiltere'de orduya katılan gençlerin büyük bir çoğunluğu ülkeye geri dönememiştir. Savaşın ardından ülkede ekonomik olarak büyük bir yıkım gerçekleşmiştir. İngiliz halkı savaş öncesi yaşadığı lüksün büyük çoğunluğunu kaybetmiş, halkta hem fiziksel hem de ruhsal çöküntü olmuştur. Savaştan en fazla etkilenen ise her daim olduğu gibi alt sınıflar olmuştur.

Savaş yılları boyunca savaş alanlarında şiddetle devam eden çarpışmalar kadar ülkeler arası politik arenada da birçok propaganda çalışmaları, algı operasyonları ve korku ve caydırma teknikleri kullanılmıştır. Kitle iletişim araçları da bu açıdan başvurulan önemli alanlar haline gelmiştir. Alman Propaganda Bakanlığı'nın etkin radyo kullanımına karşın İngiliz Hükümeti de değişik amaçlarına karşılık vermesi açısından sinemayı kullanmaya yönelmiştir. "The First of The Few" filmi bu dönem içerisinde İngiliz Hükümeti'nin desteği ile çekilen belgesel ve konulu filmler arasında en popülerleri olarak dikkat çekmiştir.

Araştırmaya konu olan film; karakteri itibariyle İkinci Dünya Savaşı'nda çekildiği için, ciddi politik unsurlar ve propaganda öğeleri içermektedir. İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında keşfettiği ve İngiltere ile Almanya arasındaki savaşın seyrini değiştiren Spitfire cinsi uçakların konu edildiği film, İngiltere'nin "gücü"nü gösterilmesi bağlamında önemlidir. Söz konusu güç gösterisi iki temel amaç yönünde şekillenmektedir: Bunlardan ilki, uzun süren savaş yılları boyunca boşalan İngiliz Hükümeti hazinesini rahatlatmak amacıyla sömürge devletlerden elde edilecek bağış ve katkıları artırmak için İngiltere Krallığı'nın gücünü göstermek ve aidiyet duygusunu geliştirmek; bir diğeri ise, düşman ülkelerin elinde

bulunan savaş uçaklarından çok daha üstün meziyetlere sahip Spitfire isimli uçağı sergileyerek caydırma amacıyla kullanılmaktadır. Bunlara sömürge ülkelerinde yaşayan toplumların savaşa katılımlarını teşvik etmek, özendirmek gibi diğer amaçları da ilave etmek mümkündür.

#### **4.2. Geniş izler kitleye ulaşma amacıyla olan filmin teknik ve estetik özellikleri**

Propaganda filmleri; en yalın ifadeyle belli bir grubu, hedef seçilmiş düşünce etrafında toparlamak veya hedef gösterilen bir düşünce karşısında direnme çağrısı amaçları ile üretilmektedirler. Amaç ne olursa olsun filmlerin geniş halk kitlelerini etkileyebilecek; anlatım, oyunculuk performansı, müzik, gerçek görüntü kullanımı, çarpıcı kamera hareketleri, etkili ışık kullanımı ve benzeri estetik unsurları özenle (dekor, kostüm, makyaj vb.) kullanması gerekmektedir.

Dramatik yapının seyirci ile özdeşim kurabilecek yetkinlikte biraraya getirilmesi, izler kitlenin özdeşim kurmasına ve dolayısı ile geçirilmek istenen mesajın rahatlıkla aktarımına imkan vermektedir. İncelemeye alınan filme bu özellikler ışığında bakıldığında sinemasal anlatı tekniklerinin döneme göre başarı ile uygulandığı görülmektedir.

##### **4.2.1 Yapımcı ve oyuncu seçimi açısından filmin özellikleri**

Film, geniş kitlelere ulaşma hedefinde olması açısından kadrosunda dönemin en popüler oyuncularına yer vermiştir. Filmin yapımcılığı ve başrolünü üstlenen Leslie Howard birçok ABD ve İngiliz filmde yapımcı, yönetmen ve oyuncu olarak yer almış başarılı bir sinemacıdır. Özellikle “Rüzgar Gibi Geçti” filmindeki başarılı performansı ile Akademi (Oscar) ödülüne değer görülmüştür. Bu başarısı ile dünya çapında tanınan bir oyuncu olan Howard, “Romeo and Juliet”, “Pygmalion” ve “My Fair Lady” gibi başarılı yapımları içerisinde yer aldığı birçok önemli filmde oyuncu-yönetmen olarak yer almıştır. Diğer önemli rollerden birini üstlenen David Niven de en az Howard kadar başarılı ve popüler bir sinema oyuncusu olarak bilinmektedir. Akademi en iyi erkek oyuncu ödülü sahibi de olan David Niven, uluslararası bir şöhreti uzun yıllar başarı ile sürdürmüştür.

Filmin oyuncu kadrosunda yer alan diğer oyuncular da (Rosamund John, Patricia Medina, Herbert Cameron, Roland Culver, Erik Freund, Victor Beaumont, Anne Firth, David Horne, Jack Peach, Suzanne Clair, J.H. Roberts, Derrick De Marney, Rosalyn Boulter, Peter Gawthorne, Toni Edgar-Bruce, Gerry Wilmot, Gordon McLeod, George Skillan, Fritz Wendhausen, John Chandos, Filippo Del Giudice, Brefni O’Rorke, Miles Malleon, Bernard Miles) dönemin popüler oyuncularını arasındadırlar. Filmin önemli bir kadro ile çekilmiş olması, gişe başarısı açısından oldukça önemlidir. Her biri döneminin ayrı ayrı değerli isimlerinden oluşan kadro, geniş kitleleri sinema salonlarına çekmek ve tecimsel başarı sağlamak açısından düşünülmüştür.

##### **4.2.2 Kamera ve ışık kullanımı açısından filmin özellikleri**

Film, zekice tasarlanmış bir yapıyla, İngiliz filmleri arasındaki en iyi aydınlatma ve fotoğraf tekniklerinden bazılarını sahiptir. Yer yer gerçek savaş sahnelerinin kullanımı filmi, dokümanter film kategorisine sokmaktadır. RAF’ın sahip olduğu en iyi uçağın, ölmekte olan bir tasarımcı tarafından yapılması, tasarımcının ölecek olmasına rağmen milliyetçilik temelinde işini aşkla yaptığını göstermektedir. RAF propaganda değeri nedeni ile filmin yapımına katkı koymaktan çekinmemiştir. Gazeteci ve yazar Gerard Garrett’in, “RAF tarafından desteklendi ve kriz anında ulusa ilham vermeyi amaçladı.” şeklindeki ifadesi filmin amacı ile örtüşmektedir (Garrett, 1976).

Howard’ın usta sinematografik bakışı sayesinde film gerçek görüntülerin varlığı, dramatik anlatımda dönemin üzerine çıkan etkileyici kamera ve ışık kullanımı ile söz konusu dönem içerisinde çekilen konulu sinema ve belge filmleri içerisinde ön plana çıkmıştır.

#### 4.2.3. Film senaryosu

Araştırmaya konu olan film, Kay Stueby ve Henry C. James'in hikayesinden, Miles Malleson ve Anatole de Grunwald tarafından senaryolaştırılmıştır. Film, eşi ile birlikte Almanya ziyaretine giden ve Hitler tarafından ağırlanan Mitchell'in hayatından kesitler üzerine kurgulanmıştır. Bu ziyareti sırasında 2. Dünya Savaşına damgasını vuracak Alman yapımı uçaklarla tanışan Mitchell, hayatını bu üretimleri aşacak uçak tasarımı geliştirmeye adanmıştır. Filmin profolog sahnesi, İkinci Dünya Savaşını neredeyse bir Dini Haçlı Seferi olarak tasvir etmektedir. Filmin başında, Churchill, Hitler, Goebbels ve Goering'in konuşmalarından alıntılar duyulmaktadır.

Film, kendi içinde tarihi yanlışlık ve doğruluklar içermektedir. Mitchell, Spitfire uçağı için ölene kadar çalışmadı. Bununla birlikte, hastalığının acısına rağmen çalışmaya devam etti, ölümüne kadar Spitfire tasarımını düzeltti ve mükemmelleştirdi. Filmde Mitchell'in ilk prototip olan Supermarine Spitfire'in gökyüzüne çıkmasının ardından öldüğü gösterilmektedir. Buna rağmen aslında, Mitchell ilk uçuştan 15 ay sonra ölmüştür.

Ünlü Rolls-Royce Merlin motoru, pistonlu uçak motoru tasarımları için benimsenen Rolls-Royce Sözleşmesi'nin ardından bir "av kuşu" olarak adlandırıldı. Öte yandan filmde, motor tasarımının "Arthurian efsanesinin büyücüsü" olarak tasvir edildiğini gözlemlemekteyiz.

Mitchell'in 1933 ameliyatından sonra iyileşme sürecinde Almanya'yı ziyaret ettiğine yönelik metinler bulunmaktadır ancak Mitchell'in uçak tasarımcısı Willy Messerschmitt ile tanıştığına yönelik herhangi bir bulgu bulunmamaktadır. Film, sonraki nesillere aktarılmaması durumunda kaybedilip unutulacak, tarihsel olarak önemli bazı görüntüleri de içermektedir. Örnek olarak, Supermarine S.4'ün Southampton Denizi'nden kalkışı ve uçuşu ile ilgili görüntüler, başka herhangi bir yerde bulunmamaktadır. Filmin açılış ve kapanış sahnelerinde bulunan görüntülerin birçoğu gerçek görüntülerdir. Görüntüler, İngiliz savaş pilotlarının gerçek uçuşlarını göstermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi "The First of the Few", bir ulusun vatansız ruhlarını yükseltmek için bir dramın temeli olarak RJ Mitchell'in yaşamını kullanan bir savaş zamanı propaganda filmidir (The Spitfire Story: 2000). Filmin sonuna yakın görünen işçiler, Hamble Supermarine fabrikasında çalışan ve gerçekten kayda alınan işçilerdir. Filmde, işçilerden biri olan Wilfred Hillier'in Almanya'dan ithal edilen; sadece sol elle çalışan torna tezgahı üzerinde çalıştığı görülmektedir.

Dönem içerisinde çekilen iki yüzden fazla savaş propaganda ve belgesel film içerisinde öncelikle senaryonun başarısı ile ön plana çıkan film yapım ve yönetim açısından da başarıya ulaşmıştır. Filmin gerçek yaşam öyküsü (biyografi) ve savaşın seyrini etkileme düşüncesi ile eklenen kurmaca (propaganda) kısımları yanında savaşın gerçek mecralarının dahil edilmesi ile dönem için başarılı bir senaryo oluşumu sağlanmıştır.

Uçak, dönem koşullarına göre en ince şekilde tasarlanarak, eliptik model kanatları ile döneminde diğer uçakları ile arasında ciddi bir fark sağlayarak o dönemki uçaklara göre çok ciddi süratlere çıkabilmeyi başarabilmiştir. Uçağın bu özelliği, girdiği çatışmalarda pilotlarına büyük bir üstünlük sağlamıştır. Çok yönlü karakteriyle uçak, İkinci Dünya Savaşı sürecinde, saldırı önleme, fotoğraflarla keşif yapma, bombardıman yapma ve eğitim gibi çok çeşitli amaçlar için kullanılmıştır.

#### 4.2.4 Film müziği

Filmin müzikleri dönemin önemli müzik adamı William Walton tarafından bestelenmiştir. 1930 ve 1950 yılları arasında sessiz filmde, sesli kayıt dönemine geçilmesi ile birlikte sinemacılar,

filimde müziğin etkisini ön plana çıkartmaya başladılar. Bu dönem içerisinde Walton'un da aralarında bulunduğu Britanya'nın önemli klasik müzik bestecileri (Britten, Vaughan Williams ve Walton gibi) dönemin önemli filmleri için müzikler bestelemişlerdir (The First of the Few, 2000).

Walton oda müziği yanı sıra senfoni, konçerto tarzında müzik çalışmaları gerçekleştirmiş ayrıca 1935 ve 1970 yılları arasında on üç filme müzik yapmıştır. Film için ürettiği müzikler izler kitlenin filmdeki dramatik yapıya katılımı açısından etkileyici ve katılımı sağlayıcı duygusal yoğunluktadır. Filmin duygusal iniş çıkışlarına göre planlanmış geçişler ile kritik anlar müzik ile desteklenmiş ve seyircinin duygusal yoğunluğunun artması sağlanmıştır. Film özelinde başarılı bestelere imza atan Walton, filminden sonra bestelerini canlı sahne performanslarına dönüştürmüştür.

#### **4.3. Filmin Konusu ve Milliyetçilik Bağlamında Analizi**

The First of The Few (ABD'de Spitfire) 1942 yapımı, İngiliz yapımı siyah-beyaz biyografik bir filmidir. Film, Leslie Howard tarafından yönetilirken, filmin başrolünü Supermarine Spitfire savaş uçağı tasarımcısı olarak yıldız Leslie Howard oynadı. David Niven, Mitchell ismiyle Kraliyet Hava Kuvvetleri subayı ve test pilotu olarak filmde görev yaptı. Spitfire test pilotlarını temsil eden bir karaktere hayat veren Niven, Spitfire'ı ve kendi ölümünü tasarlarken güçlü iş ahlakını tasvir eden bir karaktere sahipti.

The First of A Few filmi, İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan bir film olarak çatışmayı konu alırken temel olarak İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki propaganda aracı olarak kullanıldı. Filmde dikkat çeken unsurlardan biri, İngiliz Hava Kuvvetleri'nin filme propaganda aracı olarak değer vermeleri ve film ekibine Spitfire uçaklarını vermesiydi.

Leslie Howard , “Rüzgar Gibi Geçti” filminin ardından kariyerinde zaten birkaç değerli başlık olmasına rağmen uluslararası bir yıldız olmuştu. Ancak savaşın gelişimiyle Howard, ülkesi ve dünya için riskler konusunda halk arasında farkındalık yaratma konulu ilgili filmler yapmaya odaklandı (Garcia, 2020). Howard'ın bu başarısından istifade etme niyetinde olan Churchill Hükümeti'nin talebi üzerine çekilen film, düşmana savaş psikolojisi açısından darbe vurma amacına karşın; kendi halkını, sömürgelerinde yaşayan toplumlara ve müttefik devletlerin motivasyonunu yükseltmek açısından milliyetçiliği ön planda tutmaktadır. Film bu amaca hizmet kaygısıyla gerçek savaş sahneleri ile başlamaktadır. Gerçek görüntülerle karşı karşıya kalan geniş izleyici gruplarının özdeşim içerisine girmeleri ve filmdeki söylemi benimsemeleri arzulanmaktadır. Bu drama, Spitfire'ı tasarlayan ve kanserden ölen RJ Mitchell'in gerçek hikayesini tasvir ediyor. Leslie Howard bu filmi çekip yönetmiştir ve ironik bir şekilde filmdeki son görünüşü olmuştur. Nazilere karşı propaganda ve belki de istihbarat üzerinde çalışıyordu; ancak 1943'te Alman Hava Kuvvetleri tarafından ticari bir uçak düşürüldüğünde öldürülmüştür.

1920'lerin sonunda uçak tasarımcısı R. J. Mitchell, devrimsel mono-uçakları ile kupa kazandıktan sonra istediği her şeyi başardığını hissediyor. Ancak Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte, Almanya'da yaptığı bir tatilde yepyeni bir savaş uçağı tasarlamasının hayati önem taşıdığını ve er ya da geç İngiltere'nin hayatta kalmasının Spitfire olarak adlandırdığı şeye bağlı olabileceğine ikna oluyor. Filmin başlığı, Winston Churchill'in daha sonra “birkaç kişi” olarak bilinen Britanya Hava Kuvvetleri Savaşı'nı anlatan konuşmasına atıfta bulunuyor: “Hiçbir dönem, bu kadar çok kişi, bu kadar az kişiye, bunca şey borçlu olmamıştı.”

Film, 1940 yazında Nazilerin Avrupa'da İngiltere'yi istila ve adaya yapılan hava saldırılarıyla karşı karşıya kaldıklarını gösteren bir sahne ile açılıyor. 15 Eylül 1940'ta İngiltere Savaşı sırasında, bir Spitfire filosunun istasyon komutanı, RAF Filosu Lideri

Geoffrey Crisp (David Niven), arkadaşı R. J. Mitchell'in (Leslie Howard) Spitfire uçağını nasıl tasarladığını anlatıyor. Film dönemin popüler propaganda filmi olması açısından İngiliz savunmasına katkı sağlamanın yanı sıra uçak tasarımcısını konu edinmesi açısından da önemli bir biyografi filmi olarak sinema tarihine adını yazmıştır.

Pilot Crisp, filmin açılış sahnesinde 1922 Schneider Trophy yarışmasına katılması ile gösteriliyor. Yüksek hızda uçak tasarımı için Mitchell'in en önemli çalışmalarına başladığı yerde dinliyor. Dürbünüyle martıları izlerken, gelecekte uçak için yeni bir şekil öngörüyor. İş arayan eski bir Birinci Dünya Savaşı pilotu olan Crisp, Mitchell'i coşkusuyla büyüledi ve tasarımcı, tasarımının üretime girmesi durumunda, onu test pilotu olarak işe almaya söz verdi. Resmi kaynakların karşısına çıkan Mitchell, bir dizi son derece başarılı deniz uçağı yarışçısı yaratmayı başardı ve sonunda Büyük Britanya için Schneider Trophy'yi kazandı.

1930'larda Almanya'yı ziyaret eden önde gelen Alman uçak tasarımcısı Willy Messerschmitt'le şans eseri bir toplantı yaptıktan ve konuşmasını dinledikten sonra Mitchell, en hızlı ve en ölümcül avcı uçağı inşa etmeye karar verdi. Rolls-Royce'un sahibi Henry Royce'u yeni bir motorun gerekli olduğuna ikna eden Mitchell, istediğı gücü elde etti. Mitchell, bir yıllık ömrünün kaldığı haberi ile yıkılırken, Supermarine filmde, Spitfire'ı gökyüzüne çıkardığı ilk prototip ile hayatını kaybediyor. Crisp ise bir Alman saldırısına karşı koymak için filo zafer kazandığı zaman görevini sonlandırır. Almanların kaybettiğini görür ve Luftwaffe, İngilizlerden daha fazla uçak kaybeder. Sonunda Crisp zaferden memnundur ve yukarıya (cennete) Mitchell'e bakar, Spitfire'ı yarattığı için Mitchell'e teşekkür eder.

## 5. SONUÇ

Sanat, tarih boyunca iktidarın tekeli altına alınmaya çalışılmıştır. Özellikle kapitalizmin gelişme sürecinde feodal insanın dönüştürülmesi ve kapitalist yaşama uyum sağlaması için tiyatro metinleri, görsel ve işitsel ürünler kullanılmaya çalışılmıştır. Devlet tiyatroları pratiklerinin de bu süreçte ortaya çıkmaya başladığı daha sonra Sovyetler Birliğı'nin oluşmasıyla birlikte komünist insanın oluşturulması için de aynı süreçlerin kullanıldığı bilinmektedir.

İngiltere'nin Kıbrıs'taki varlığı, kendi iktidarını oluşturabilmek için sorunlu bir süreci de beraberinde getirmiştir. Kıbrıs gibi birden fazla toplumun yaşadığı bir ülkede, İngiliz hükümetinin, Kıbrıs'taki iktidarını devam ettirebilmek için "böl-yönet" politikasını tercih etmesine ve bunun sonunda da Kıbrıs'ta toplumlar arası savaşların yaşanmasına neden olmuştur. Böylelikle, 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesinin ve Kıbrıs'ın ikiye bölünmesinin ardından bile Kıbrıs sınırları içinde iki tane askeri üsse sahip olabilmişlerdir.

Sinema, ortaya çıktığı ilk andan itibaren, kitleleri harekete geçirebilme şansına sahip olan bir sanatsal etkinlik olarak belirmiştir. Enformasyon içeriğı de bulunan sinema, politik, ekonomik ve toplumsal değişimi yaratmak için kitleleri iktidarın talep ettiği düşünceye bağlamayı da hedefler. Politik bir süreç olarak hedeflenen bir hareketi ortaya çıkararak anlam üretmeye çalışan sinemanın tetiklediğı "Düşüncenin, kendisinin doğmasına neden olan ani etkiye bağlı olduğu doğrusya eğer, bu durumda yalnızca tek bir şey düşünülebilir: Öyleyse biz hala düşünmüyoruz" (Deleuze, 2009: 162).

Bu noktadan hareketle, Kıbrıs özelinden konu incelenirse eğer, ekonomik çıkarlarını göz önünde bulunduran İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde Kıbrıs'ta yaşayan halkları, askeri güç olarak aktifleştirmesi ve sinemanın bu noktadaki gücü tartışılmaz bir öneme haiz olur. "The First of The Few" filminin özellikle İkinci Dünya Savaşı sürecinde, İngiliz sömürge ülkelerinde gösteriminin hem milli duyguların pekiştirilmesi ve savaşa asker gönderebilmesi hem de savaşa maddi kaynak sağlanabilmesi amacıyla kullanılması sinemanın sadece sanatsal bir araç olmasından öte, sanat aracılığıyla kitleleri harekete geçirmek

için kullanıldığını da belirlemektedir. Filmin dönem gazeteleri aracılığı ile tanıtımı yapılarak Kıbrıs'ın en büyük yerleşim yerinden en küçük kasabasına kadar gösterimleri gerçekleştirilmiştir. Film, gösterim bedelleri her ailenin bütçesine uygun hale getirilmesi düşüncesi ile salonda oturulacak mevkiye göre fiyatlandırılmıştır. Bu sayede değişik gelir gruplarındaki ailelerin filme seyirci olarak katılımı ve toplanacak gelirin artırılması planlanmıştır.

Dönemim ekselans valisi unvanı ve katılımı gazetelerde kullanılarak gösterimlere atfedilen önem ortaya konması amaçlanırken valinin varlığı ile gerçekleştirilecek gösterimlerde seyirci sayısının artırılması fikri benimsenmiştir. Gösterimlerle elde edilecek gelirlerin RAF yararına kullanılacağı açıkça duyurularak izler kitlenin bağış yapması teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla filmin yarattığı provakatif etkiyi de ardına almayı hedefleyen İngiliz Sömürge idaresi asker kayıtlarını da artırmayı planlamıştır. Gösterimlerle eş zamanlı olarak dönem gazetelerine verilen paralı ilanlarla; Kıbrıs'ın büyüklü küçüklü birçok yerleşim yerinde Kıbrıs Birlikleri'ne katılım masaları oluşturulduğunu duyurarak asker kayıtlarını artırma yönünde ciddi motivasyon ortaya koymuştur.

Filmin yarattığı ajitasyon ve milliyetçilik duygularını ardına alma düşüncesinde olan Sömürge idaresi ayrıca maddi bağışlar elde etmeyi hedeflemiştir. Bununla birlikte maddi bağışların da kabul edilmesini (askerlerin kullanabileceği kıyafet, gıda, sigara vb) sağlamaya çalışmıştır. Sonuç olarak bir propaganda filmi olarak çekilen söz konusu film sayesinde sömürge idaresi; fakir Kıbrıs halklarından maddi olarak istifade etmesi yanı sıra askeri katılım sağlamasıyla da savaş boyunca insanlık dışı istifade etme imkanı bulmuştur. Kıbrıs toplumları kendilerini ilgilendirmeyen; amaç ve ulusal çıkarları ile bağdaşmayan bir savaşın ortasında sırf İngiliz çıkarlarına hizmet etmek adına uzun yıllar acı çekmek zorunda bırakılmıştır.

#### KAYNAKÇA

Agnew, K. (1993). The Spitfire: Legend or History? An argument for a new research culture in design. *Journal of Design History*, 6(2), 121-130.

Akarcılı, S. (2003) İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda, İstanbul: İmaj Yayıncılık.

Akgün, S. (2011) Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Aydınları ve Jön Türk Hareketi ile Olan İlişkileri (1865-1918), *History Studies*, 3(3), 1-22.

Aslan, M. (2019). Milliyetçiliğin İnşası ve Sinema: Fetih 1453 Filmi Örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2337-2372.

Aziz, A. (2011) Siyasal İletişim, Ankara: Nobel Yayın.

Bektaş, A. (2002) Siyasal Propaganda: Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Chomsky, N. (1997) Ana-akım medyayı ana-akım medya yapan nedir? <http://www.bgst.org/keab/chomsky20060923.asp> adresinden erişim tarihi 11 Ekim 2020.

Çeliktemel-Thomen, Ö. (2010) Osmanlı İmparatorluğunda Sinema ve Propaganda (1908-1922), *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, 2, 1-17.

Dedeçay, S. (1981) Kıbrıs'ta Türk İşçilerinin Sendika Kurma Faaliyetleri (1918-1959), Kıbrıs Postası Basımevi, Mağusa.

Değirmencioğlu, S. M. (2012) Araplara Satılan Kıbrıslı Türk Kızları, Evrensel, www.evrensel.net adresinden erişim tarihi 18.10.2020.

Deleuze, G. (2009) Cinema 2: The Time-Image, London: Continuum.

Erdoğan, İ & Solmaz, P. (2005) Sinema ve Müzik: Materyal Satış ve Bilinç Yönetimi için Bilişsel ve Duygusalın Oluşturulması. Ankara: Erk Yayınları.

Ferro, M. (1993) Sinema ve Tarih. Çev.: Turhan Ilgaz ve Hülya Tufan, İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Garrett, G. (1976) Films of David Niven, The Citadel Press, New Jersey.

Gültekin, Z. (1976) Irak'tan Önce: Kurtlar Vadisi Dizisi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 22, 9-36.

Güney, A. (2006) Resmi Milliyetçilikten Popüler Milliyetçiliğe Geçiş: 1960 Sonrası Türk Sineması Üzerine Siyasal Bir Deneme. Doğu Batı, 1(39), 209-226.

Heywood, A. (2006) Siyaset, (Çev. B. B. Özipek & B. Kalkan), Liberte Yayınları, İstanbul.

Hill, G. (2010) The History of Cyprus, Cambridge University Press, Cambridge

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999) Yeni İnsan ve İnsanlar, Evrim Yayınevi, İstanbul.

Katsurides, Y. (2014). Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi: Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Sorunu, Khora Yayıncılık, Lefkoşa.

Kedourie, E. (1971). Avrupa'da Milliyetçilik. (Çev. M. H. Timurtaş), Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, Ankara.

Keser, U. (2006) Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 5(12), 103-128.

Özkırmımlı, U. (2015) Milliyetçilik Kuramları, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Özsoy, O. (1998) Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma, Alfa Yayınları, İstanbul.

Püsküllüoğlu, A. (2004) Yazım Kılavuzu, Arkadaş Yayınları, Ankara.

Sayıl, A. (1998) Kıbrıs'ta Cinayet Kurbanı Kadınlar, Lefkoşa, Yener Ofset.

Scognomillo, G. (1997) Dünya Sinema Sanayii. Timaş Yayınları, İstanbul.

Smith, A. D. (1986) The Ethnic Origins of Nations. Blackwell, Oxford.

Smith, A. D. (2013) Milliyetçilik, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Atıf Yayınları, Ankara.

Stewart, M. (1980) Keynes Devrimi, (Çev. A. Baltacıgil), Minnetoğlu Yayınları, İstanbul.

Tarhan, N. (2016) Psikolojik Savaş: Gri Propaganda. Timaş Yayınları, İstanbul.



Thurow, L. (1995) A New Economic Game, (Eds. C. Roe Goddard, John T. Pässe-Smith, John Conklin), International Political Economy: State Market Relations in The Global Order, Lynne Rienner Publishers, USA.

Vincenti, G. (1993) Sinema'nın Yüzyılı, (Çev., Engin Ayça) Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

### Çevrimiçi Kaynaklar

1. Pehlivanoğlu, M. (2020). Bir siyasal iletişim modeli olarak propaganda: Hitler-Stalin karşılaştırmalı analizi. <https://daktilo1984.com/forum/bir-siyasal-iletisim-modeli-olarak-propaganda-hitler-stalin-karsilastirmali-analizi/> adresinden erişim tarihi 18.10.2020.
2. Lefke Belediyesi, Lefke'nin Tarihi, [www.lefkebelediyesi.com](http://www.lefkebelediyesi.com) adresinden erişim tarihi 18.10.2020.
3. <https://www.youtube.com/watch?v=cGYZ5847FiI&t=2258s> adresinden erişim tarihi 12.10.2020.
4. "The Spitfire Story", <https://www.themoviescene.co.uk/reviews/the-first-of-the-few-1942/the-first-of-the-few-1942.html> adresinden erişim tarihi 12.10.2020.
5. "The First of the Few", <https://www.amazon.co.uk/First-Few-Leslie-Howard/dp/B076K5S9C8> adresinden erişim tarihi 12.10.2020.
6. Santiago Garcia, <http://www.leercine.com.ar/the-first-of-the-few/> adresinden erişim tarihi 12.10.2020.
7. Movie Mirrors Index: The Spitfire [http://san.beck.org/MM/1942/FirstoftheFew.html?fclid=IwAR07hXVa\\_Ifs02GpO1qJIgIE4xOB4zNPLEIhuFVRbSanMBA0gGQpBa9VIdM](http://san.beck.org/MM/1942/FirstoftheFew.html?fclid=IwAR07hXVa_Ifs02GpO1qJIgIE4xOB4zNPLEIhuFVRbSanMBA0gGQpBa9VIdM) adresinden erişim tarihi 12.10.2020.

### Ekler



Görsel 1: Söz Gazetesi Spitfire Filmi İlanı I



Görsel 2: Söz Gazetesi Spitfire Filmi İlanı II



Görsel 3: Söz Gazetesi Spitfire Filmi İlanı III